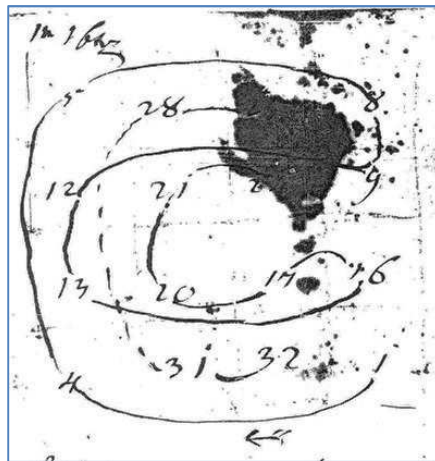

Bolyai Farkas megfejtetlen számtáblázatai (BF. 60/1-2)

Matematikatörténeti kutatások során is előfordul, hogy hosszabb-rövidebb időre elakad az ember, mert nem adja meg magát egy kézirat, várat magával annak megfejtése. Néha, egy-egy tévesen kibetűzött szó hosszú időre gátolhatja a kutatást. A továbbiakban Bolyai Farkasnak egy olyan matematikai kéziratát szeretném bemutatni, amelyet magam sok éve ismerek, de a pontos értelmére eddig még nem sikerült rájönnöm. Közreadom, mint nyitott matematikatörténeti problémát, hátha valakinek van ötlete a megoldására.

Bolyai Farkas BF. 60/1-2 jelzetszámú négyoldalas kézírata érdekes számtáblázatokat mutat. Bolyai részletesen leírja, hogyan kell ezeket a táblázatokat elkészíteni, csak azt nem tudjuk meg, hogy mire való az egész. Az első gondolata az embernek az lehet, hogy ezekre a vizsgálatokra talán a bűvös négyzetek képzése inspirálhatta Bolyait, hiszen Kiss Elemér (1929–2006) marosvásárhelyi Bolyai-kutatótól tudjuk, hogy fia Bolyai János is foglalkozott a bűvös négyzetekkel. Ezekben a számelrendezésekben azonban két zavaró tényező van ahhoz, hogy a bűvös négyzetekkel rokonítsuk őket. Az egyik az, hogy nem teljesítik a bűvös négyzetek szokásos tulajdonságát (vagyis, hogy minden sorban és oszlopban valamint a két átlóban álló elemek összege azonos legyen), a másik, hogy Bolyai Farkas nemcsak négyzetes, de téglalap alakú táblázatokat is kitöltött. Érdekes azonban, hogy nála is vannak olyan elrendezések, ahol soronként vagy oszloponként a számok összege azonos.

Bolyai Farkas számtáblázata 16 elemhez

Figyeljünk fel a rajzon látható nyílra! A jobb alsó saroktól kezdődik a kitöltés, ahova 1-est írt. A következő elem 3-mal nagyobb, a 4-es, amit a bal alsó sarokba ír (a nyíl mutatja az irányt, és folytonos vonallal össze is van kötve az 1-es és a 4-es szám). A 4-es után az 1-gyel nagyobb szám beírása következik, ez az 5-ös, ami a bal felső sarokba kerül (a 4-estől szintén folytonos vonal megy az 5-ig). Ezt követően továbbra is mindig a kijelölt vonalak mentén haladunk még pedig úgy, hogy 3-at és 1-et adunk felváltva az utoljára leírt számhoz. A táblázatba beírt számok így rendre a következők: 1, 4, 5, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 20, 21, 24, 25, 28. Itt jön egy törés, a 28 után 31 jön, majd 32. Bolyai a 28 és a 31 közötti átmenetet szaggatott vonallal jelzi. A könnyebb tanulmányozás végett letisztázva is mutatjuk az elkészült számtáblázatot.

5	28	25	8
12	21	24	9
13	20	17	16
4	31	32	1

Ez nem bűvös négyzet. De akkor mi lehet? Vajon miért vizsgálta ezt Bolyai Farkas? Miért 31-et írt, amikor a követett logika alapján 29 jött volna és azután a 32-es szám? Nem tudjuk. Hasonló módon még több ilyen táblázatot elkészít.

4 elemű táblázatok:

5	8	5	4
4	1	8	1

8 elemű táblázatok:

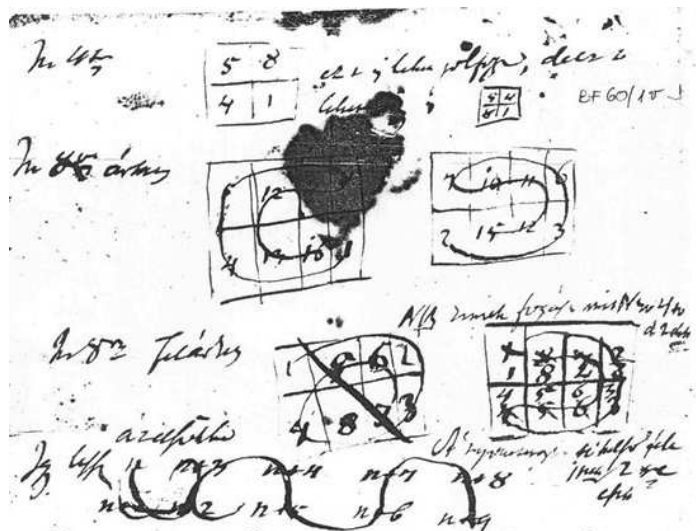
5	12	9	8	7	10	11	6	1	5	6	2	1	8	7	2
4	13	16	1	2	15	12	3	4	8	7	3	4	5	6	3

Itt az első két táblázatnál a 3-1 szabály szerint történik a kitöltés (bár a második táblázatnál van egy törés, amikor 10, 11 után 12 következik), az utolsó két táblázatban mindig 1-gyel növekednek az elemek.

12 elemű táblázat:

8	17	20	5
9	16	13	12
4	21	24	1

Itt megint a 3-1 szabály szerinti kitöltés érvényesül, de más útvonalon történik az elemfeltöltés, mint a 16-os esetben. Érdekes, hogy minden sorban a számok összege 50-et ad (ahogy a 4-elemű táblázatoknál is 9-9 a sorokban/oszlopokban álló elemek összege).

Bolyai Farkas számtáblázatai